

ATTACHMENT – EN INTRODUKTION

Bo Møhl

I de sidste 10-15 år har attachment- eller tilknytningsteori spillet en stor rolle i såvel udviklingspsykologisk forskning som i forståelse af psykopatologi hos voksne. Teorien beskriver den proces, der resulterer i barnets livsnødvendige binding til moderen, og hvordan denne tilknytning resulterer i nogle indre mentale strukturer – »internal workingmodels« – der ligesom byggesten i et fundament får betydning for dannelsen af barnets personlighed og senere interaktion med omgivelserne: »*the way in which an individual's attachment behaviour becomes organised within his personality turns the pattern of affectional bonds he makes during his life*« (Bowlby 1980, p.41).

De to vigtigste personer bag attachmentteorien er den engelske børnepsykiater og psykoanalytiker John Bowlby (1907-1990) og hans senere medarbejder, den canadiske børnepsykolog Mary Ainsworth (f. 1913), der på empirisk grundlag har videreudviklet hans teori.

John Bowlby er uddannet psykoanalytiker (1937) og har gået i analyse hos kleinianeren Joan Rivière. Han kom imidlertid i modsætning til Britiske psykoanalytiske Selskab, bl.a. fordi Bowlby forkastede driftsteorien til fordel for en teori om instinkternes betydning for artens overlevelse. Inspireret af etologer som Konrad Lorenz opfatter han tilknytning som en instinktivt betinget adfærd. Uenigheden drejede sig endvidere om nogle videnskabsteoretiske forhold: Bowlby ville erstatte psykoanalysens retrospektive tilgang med en prospektiv tilgang til mulige patogene mekanismer, han gik ind for observationer af spæd- og småbørn for at forstå deres psykiske udvikling, og han mente endvidere, at man kunne inddrage etologiske data – observationer af dyreadfærd – for at forstå det menneskelige. Han var selvsagt specielt optaget af børns tab af en moderfigur inden for de første leveår.

I sin første ansættelse på en skole for adfærdsvanskelige børn fik han interesse for samspillet mellem børn og forældre. Efter Anden Verdenskrig udarbejdede han en rapport bestilt af WHO om, hvordan man kunne forbedre vilkårene for hjemløse børn – et stort problem i efterkrigstidens Europa. I bogen *Maternal Care and Mental Health* (Bowlby 1951) beskrev han nogle af de negative konsekvenser, som en tidlig adskillelse fra moderen kan få for barnet. Sammen med blandt andre James & Joyce Robertson begyndte han at studere børn, der under hospitalsindlæggelse eller på børnehjem var blevet adskilt fra deres mødre. Filmene *A Two-Year-Old Goes*

to *Hospital* og *John 17-months* dokumenterer gribende, hvordan børn reagerer på adskillelse. Disse film har utvivlsomt fået stor indflydelse på ændringerne af omstændigheder for børns indlæggelse på hospital. Tidligere var det forbudt for forældre at besøge deres indlagte børn særligt ofte, fordi børn typisk reagerede med at blive urolige, grædende og ulykkelige, når forældrene gik. Efter Bowlbys fund blev man klar over, at børnene i virkeligheden reagerede sundt og naturligt på adskillelsen. På deres måde signalerede de, at de havde brug for kontakten. Inspireret af etologien mener Bowlby, at barnets gråd og klyngen sig til forældrene er eksempler på en medfødt tilknytningsadfærd, der har til formål at sikre kontakt med en beskyttende og omsorgsgivende person. Tilknytningsadfærden blev aktiveret som følge af adskillelsen fra forældrene – i barnets øjne en faresituation.

I 1958 publicerede Bowlby den første artikel om attachment, »The Nature of the Child's Tie to his Mother« (1958), og senere kom »Separation, Anxiety« (1960) samt »Grief and Mourning in Infancy and Early Childhood« (1960). Heri beskriver han, hvad der senere blev udfoldet i hans hovedværk, trilogien »Attachment« (1969), »Separation« (1973) og »Loss« (1980), nemlig tilknytningens betydning for barnets og senere den voksnes udvikling.

Mary Ainsworth blev uddannet som klinisk psykolog i Toronto. Hun flyttede i 1959 til London, hvor hun fik kontakt med Bowlby og hans gruppe. I 1953 tog hun til Uganda, hvor hun studerede samspejlet mellem mødre og småbørn (1-24 mdr.), og fik her lagt grunden til sine observationsstudier (Ainsworth 1967).

Ainsworths bidrag til attachmentteorien ligger især i hendes systematiske undersøgelser af barnets tilknytnings- og udforskningsadfærd, der udfolder sig i hendes »Strange Situation Test« (SST). Undersøgelsen består af 7 korte sekvenser, der varer et par minutter hver, hvor barnet opholder sig i et ukendt værelse med legetøj. Først er barnet alene sammen med sin mor, senere kommer en fremmed kvinde ind. Moderen går derefter ud og efter en kortere periode kommer hun ind igen. Den fremmede forlader rummet, og kort efter går moderen også ud, så barnet nu er helt alene. Til slut kommer først den fremmede, derefter moderen tilbage igen. Når den fremmede er til stede, forsøger hun at få kontakt med barnet, ligesom hun prøver at berolige eller adspredte det, når moderen er væk. Episoderne afkortes, hvis barnet bliver foruroliget, når det er alene eller sammen med den fremmede person.

Ainsworth (Ainsworth et al. 1978) kunne i første omgang identificere tre reaktionsmønstre, eller tilknytningstyper, som hun kaldte for:

A) *ængstelig og afvisende tilknytning*. Disse børn udviste kun moderate reaktioner, når moderen forlader lokalet, og de ignorerede hende, når hun kom tilbage. De var anspændte og hæmmede i deres leg. – Mødrene fremstår som følelsesmæssigt tillukkede og undgår kropskontakt med barnet.

- B) *sikker tilknytning*. Disse børn blev tydeligt kede af det, når moderen forlod lokalet, men lod sig trøste, når hun kom tilbage. Leg og udforskning blev genoptaget efter nogen tid, når moderen vendte tilbage igen. – Mødrene bliver beskrevet som sensitive og reagerer hurtigt på barnets signaler.
- C) *ængstelig, modstræbende, ambivalent tilknytning*. Børnene i denne gruppe blev meget kede af det, når mødrene forlod dem, og de var vanskelige at trøste, når hun kom igen. De blev beskrevet som på en gang kontaktsøgende og aggressivt modstræbende – de er ambivalente i kontakten. – Mødrene fremstår som uforudsigelige og svingende i deres kontakt med barnet.

Endelig har Main & Solomon (1990) beskrevet et fjerde tilknytningsmønster, der betegnes som D:

- D) *ængstelig, desorganiseret tilknytning*. Disse børn har tydeligvis svært ved at klare stress, og deres adfærd var præget af forvirring og uforudsigelighed. Når moderen kom tilbage kunne barnet f.eks. søge trøst, men på vej over til hende stivne, smide sig på gulvet og foretage stereotype bevægelser. – Mødrene viser sig ofte at have mange tab med svigt og overgreb i opvæksten, og nogle udviser en ombytning af roller, således at de støtter sig til spædbarnet.

Ud over de nævnte er der en række undergrupperinger. Disse tilknytningsmønstre synes at være stabile, idet man stort set har kunnet genfinde samme mønster ved undersøgelser af børnene i 6 års alderen (Main & Cassidy 1988), ved 17 års alderen (Hammilton 1995, Bartholomew & Horowitz 1991) og senere i den voksnes parforhold (Hazan & Shaver 1987). Der er endvidere fundet en transgenerational effekt af tilknytningsmønstrene, idet der er en nær sammenhæng mellem mødres beskrivelser af forholdet til egne forældre og det tilknytningsmønster, som udvikles hos deres egne børn (Main & Goldwyn 1984).

Et andet af Ainsworths bidrag til attachmentteorien er begrebet »*a secure base*« – et begreb, som Bowlby med reference til Ainsworth har brugt som titel på en bog (1988) – der refererer til et trygt udgangspunkt, »*hvorfra barnet eller den unge kan gå ud i verden, og hvortil det kan vende tilbage i sikker forvisning om, at det vil budt velkomment, når det kommer, få fysisk og emotionel støtte, blive trøstet hvis det er ked af det, og beroliget hvis det er bange.*« (Bowlby 1988). Den sikre base skal sikre, at der er ro til udforskningsadfærden. Sker der noget ubehageligt eller skræmmende aktiveres tilknytningsadfærden, udforskningsaktiviteten standses og barnet vender sig mod »den sikre base«. Teorien om »*the secure base*« handler således om, at barnet må opleve trykthed, før det kan »give slip« og selv ud-

forske verden. Teorien går stik imod den antagelse, at børn så tidligt som muligt skal lære at klare sig selv for at udvikle sig til selvstændige individer.

Med henblik på at kunne registrere unges og voksnes attachmentmønstre og *internal working models* har Mary Main og medarbejdere ved Berkeley University udviklet *the Adult Attachment Interview* (AAI), der fokuserer på personens erindringer om relationen til forældrene i barndommen. I AAI kan man identificere de samme tilknytningsmønstre som i SSP. Siden er der kommet andre metoder til at beskrive og vurdere attachment: f. eks. *The Cassidy and Marvin System*, der retter sig imod børnehavebørn mellem 2½ og 4½ år; *The Child Attachment Interview* (CAI), der er en modificeret udgave af AAI til børn mellem 8 og 14 år og *The Current Relationship Interview* og *Attachment Style Questionnaire*, der begge kan bruges til at vurdere bl.a. graden af tryghed/utryghed i parforhold (Fonagy, 2001).

Disse redskaber har bidraget til at operationalisere attachmentteorien og dermed gøre den anvendelig i klinisk forskning og praksis. I de seneste år er der publiceret en stor mængde forskningsprojekter baseret på attachmentteori – projekter, der i vid udstrækning opfylder moderne akademiske psykologiske krav til metode.

»*There is bad blood between psychoanalysis and attachment theory*« – sådan starter Fonagy sin bog om attachmentteori og psykoanalyse (2001). Bowlby er blevet kritiseret af psykoanalytiske kollegaer for at være mekanistisk, adynamisk og for i sine teorier at tage for let på de indre fantasier og det emotionelle liv, mens Bowlby i det meste af sit forfatterskab har været kritisk over for psykoanalysens manglende videnskabelighed, obsolete metapsykologi og løse empiriske forankring. Det virker således, som om der har været et gensidigt undgående, men også ambivalent tilknytningsforhold mellem klassisk analyse og tilknytningsteori.

Dette synes imidlertid at ændre sig i disse år. En væsentlig faktor i dette er objektrelationsteoriernes fokus på spædbarnets relationsdannelse – *tilknytning* kunne man diplomatisk næsten fristes til at sige – og dannelsen af internaliserede objektrelationer eller stern'ske RIG'er, men også Fonagy's arbejder om attachment, affektregulation og mentalisering (Fonagy et al., 2002) og hans sofistikerede teorier om borderline og borderlinebehandling spiller en stor rolle for etableringen af en integrerende bro mellem psykoanalysen og attachmentteori.

Vi har i dette nummer af Psyke & Logos samlet en række artikler, som dels belyser de grundlæggende forhold omkring attachment, dels begrebets betydning for forståelse af psykopatologi samt en række normalpsykologiske emner som f.eks. religiøs tilknytning.

INGER BERNTH giver i den første artikel i dette nummer af Psyke & Logos *En etologisk tilgang til personlighedsudvikling* en fremstilling af attachmentteoriens tilblivelse og forudsætninger. Hun gennemgår Bowlby & Ainsworths indsats og den betydning, som teorien har fået for vores forståelse af barnets udvikling.

ANNE RECHENBACH skriver i *Attachmentbegrebet, dets historik og aktualitet* om attachmentteorien som den bedst empirisk funderede teori inden for det psykologiske og psykiatriske fagområde. Hun gennemgår Strange Situation Procedure (SSP) og Adult Attachment Interview (AAI), som er nogle af de mest anvendte metoder til at klassificere tilknytningsstil.

BERNADETTE BUHL-NIELSEN giver i *Tilknytning i tværfagligt perspektiv* en beskrivelse af teorien i relation til et evolutionært, et psykologisk og et neurofysiologiske perspektiv. Hun konkluderer, at tilknytningsteori repræsenterer et forsøg på at beskrive psykoanalytiske begreber i naturvidenskabelige termer.

SVEND AAGE MADSEN tager i *Fædrene i tilknytningsteorien* fat på, at moderen ikke er den eneste tilknytningsfigur. Når det handler om primær tilknytning spiller kønnet ingen rolle. Imidlertid ligger dette ikke umiddelbart i det maskuline narrativ, når det gælder spædbørn, men når mænd får nærhed til barnet, aktiveres omsorgs- og nærhedsrelationer.

KARI KILLÉN skriver i *Barns tilknytning* om attachment hos børn i førskolealderen. Hun fokuserer på børn i risikosituationer, f.eks. med forældre der har et misbrug eller depressioner, og konkluderer, at børns tilknytning siger noget om kvaliteten af den omsorg, de har fået.

BENNY KARPATSCHOFF & EVA HELWEG har under titlen *En tilknytning hinsides døden. Om det sørgende barns kamp for en fortsat tilknytning til en afdød far eller mor* beskrevet et projekt VILKAN, der er en psykologisk rådgivning til børn med dødsfald eller livstruende sygdom i den nærmeste familie. En af pointerne i artiklen – og projektet – er at erstatte det traditionelle sorgarbejdes dekateksering med en idealisering af den afdøde – eller rettere: styrke tilknytningen til den afdøde, og dermed skabe mulighed for, at erindringer ikke længere opleves så smertefulde men tværtimod bliver en kilde til beroligelse og fastholden af den mistede person.

ANNE RECHENBACHS artikel *Tilknytningsforstyrrelser og psykopatologi* rummer refleksioner over tilknytningstyper og udvikling af psykopatologi hos voksne. Specielt den desorganiserede tilknytningstype præget af traumer og tab spiller formodentlig en ætiologisk rolle for udvikling af psykopatologi.

CARSTEN RENÉ JØRGENSEN fokuserer i sin artikel *Tilknytningsteoretisk funderet forståelse af personlighedsforstyrrelser* på de sværere borderline-tilstande hos voksne. Disse forstyrrelser er oftest forbundet med ængsteligt-ambivalent og i nogle tilfælde med ængsteligt-undgående tilknytningsmønstre; artiklen fokuserer endvidere på Fonagy og hans teorier om for-

styrrelser i affektregulation og mentaliseringsevne, der bidrager til disse patienters karakteristiske stabile ustabilitet.

TOVE AARKROG skriver i *Tilknytningsteori og overføringsfokuseret psykoterapi af borderline personlighedsforstyrrelser* om objektrelationsteori samt overføringsfokuseret psykoterapi (Tranference Focused Psychotherapy (TFP)), som beskrevet af Clarkin og medarbejdere i 1999. Det psykoterapeutiske forhold bliver betragtet som en ny tilknytning, i hvilken patientens/klientens tilknytningsmønstre influerer på det psykoterapeutiske arbejde.

DENNIS LIND skriver om *Tilknytningsforskningens bidrag til forståelsen af psykopatologi hos børn* og kommer her rundt om emnet: han skriver om normal og forstyrret tilknytning og de konsekvenser, man kan se hos børn. Endvidere kommer han ind på den nyere neuropsykologiske forskning, der viser, at de tidlige samspil mellem barn og voksen influerer på dets cerebrale udvikling.

Tilknytning, infantil seksualitet og seksuelle overgreb er skrevet på baggrund af KATRINE ZEUTHENS prisopgave, *Fantasien i Virkeligheden* (Zeuthen, 2001). Hun baserer sin artikel på Jean Laplanches tilknytningsbegreb, som udspringer af hans læsning af Freuds teorier om infantil seksualitet. På baggrund af klinisk materiale med børn, der tidligt i livet har været udsat for seksuelle overgreb fra en nærtstående, reflekteres over barnets manglende evne til at skelne mellem på den ene side sin egen barnlige seksualitet og de tilhørende fantasier og på den anden de seksuelle overgreb. Artiklen rokker ved den traditionelle skelnen mellem fantasi og virkelig, når det handler om seksuelle overgreb, og hun konkluderer, at man må »lytte til barnets fantasier som et udtryk for barnets virkelighed.«

PETER LA COUR diskuterer i *Religion og attachment: En kritisk oversigt over teorier og empiriske fund*. Kirkpatrick's & Granqvist's arbejder om religion og tilknytning. Bl.a. diskuteres *korrespondance-hypotesen*, der kort fortalt går ud på, at forskelle i religiøs tro afspejler forskelle i attachment-mønstre, overfor *kompressions-hypotesen*, der handler om, at man søger den sikre base i religionen, som man ikke har fået hos sine forældre. I sin diskussion efterlyser La Cour bl.a. kvalitativ forskning på området.

JAN TØNNESVANG skriver det andet bidrag om religion og tilknytning til dette nummer. Den hedder *Religiøsitetens selvobjektfunktionalitet & tilknytningsdimensioner* og indledes med en gennemgang af Allports distinktion mellem *extrinsic* vs. *intrinsic* religiøsitet. Han skriver videre om religion i selv-selvobjekt perspektiv (inspireret af Kohut & Rector) samt en tilknytningsteoretisk vinkel (inspireret af Kirkpatrick). Endelig diskuteres den religionspsykologiske forsknings aktualitet og betydning for forståelse af det senmoderne menneskes tilværelsessituation.

I sin artikel *Spirituel attachment. Eksempler på immatriel tilknytning og non-attachment* skriver PETER ELSASS med Winnicott, at adskilthed og non-

attachment (f.eks. cølibat og selvvalgt ensomhed) fordrer en tryk tilknytning. Kun via en sikker base kan barnet udvikle »*the capacity to be alone*«. I spiritualitet ses en anden tilknytningsrelation, hvilket belyses ved en række udtalelser fra nonner, hvor en af dem tankevækkende siger, at »cølibat betyder gæstfrihed« – åbenhed over for f. eks. naturoplevelser, musik, kunst – og således åbenhed over for en immateriel tilknytning, såkaldt »spirituel attachment«.

Under linien har vi to artikler: Eric Danielsen diskuterer i *Freud: Menneskets ondskab er medfødt* denne titels grundantagelse, som han er uenig i, og han opponerer derved også imod »myten om menneskenaturens uforbederlighed«.

John Thobo-Carlsen er lektor i litteratur ved Syddansk Universitet og har dermed en helt anden baggrund end de øvrige skribenter i dette nummer af Psyke & Logos. I sin artikel *Sygdomsforståelse og fortælleterapi. Om semiotisk-dialogisk fortællemodel*, diskuterer han den gængse sygdomsforståelse i psykiatrien. Denne – skriver han – bygger på en antagelse om, at der findes en systemimmanent, kausallogisk forklaring af psykobiologisk karakter på sygdommene. Alternativt foreslår han en dialogisk fortællemodel, hvor terapeut og patient betragtes som læsere, lyttere og be- tragtere af det, der foregår mellem dem.

Endelig har vi en anmeldelse af Ole Andkjær Olsen: *Freud i Sverige*. En anmeldelse af Per Magnus Johansson: *Freuds Psykoanalys. Arvtagar i Sverige*, del 2, der er udkommet i år.

Vi vil fra redaktionens side gerne takke vores kritiske og konstruktive review'ere, der har gjort deres for at gøre dette og forrige nummer af Psyke & Logos læselige og holdbare. De har alle taget imod opgaven med at læse artikler med både entusiasme og parathed til at aflevere et hastigt responsum – en kombination, som enhver redaktion sætter pris på! Det drejer sig om Tom Andersen, Hans Peter Broch, Peter Elsass, Kirsten Grage, Jan Ivanouw, Anne Mogensen, Torsten Ingemann Nielsen, Lisa Korsbek, Simo Kõppe, Laurits Lauritsen, Anne Lindhardt, Charlotte Mathiassen, Dag Oulie, Harald Rasmussen, René Rasmussen, Bent Rosenbaum, Ivy Schousbo, Jan Tønnesvang & Sverre Varvin.

Med alt dette håber redaktionen, at vi har været med til at etablere en *sikker base* her i landet, hvorfra yderligere forskning i og refleksion om attachmentsteori kan udgå fra.

REFERENCER

- AINSWORTH, M., BLEHAR, M.C. & WALL, S. (1978): *Patterns of attachment: A psychological study of the strange situation*. Hillsdale N.J.: Erlbaum.
- BARTHOLOMEW, K. & HOROWITZ, L.M. (1991): Attachment styles among young adults: a test of a four-category model. *Journal of Personality and Social Psychology*, 62 (2), 226-244.
- BOWLBY, J. (1951): *Materbal Care and Mental Health*. Geneva: WHO.
- BOWLBY, J. (1958): The Nature of the Childs Tie to his Mother. *International Journal of Psychoanalysis* 39, 317-40.
- BOWLBY, J. (1960): Separation Anxiety. *International Journal of Psychoanalysis* 41, 89-113.
- BOWLBY, J. (1960): Grief and Mourning in Infancy and Early Childhood. *Psychoanalytic Study of the Child* 15, 9-52.
- BOWLBY, J. (1969): *Attachment*. London: Hogarth Press.
- BOWLBY, J. (1973): *Separation*. London: Hogarth Press.
- BOWLBY, J. (1980): *Loss*. London: Hogarth Press.
- BOWLBY, J. (1988): *A Secure Base*. London: Routledge.
- FONAGY, P. (2001): *Attachment Theory and Psychoanalysis*. NY: Other Press.
- FONAGY, P., GERGELY, G., JURIST, E.L. & TARGET, M. (2002): *Affect Regulation, Mentalization, and the Development of the Self*. NY: Other Press.
- HAMMILTON, C. (1995): *Continuity and discontinuity from infancy through adolescence*. Paper presented to the Biennial Meeting of Society for Research in Child Development. Illinois.
- HAZAN, C. & SHAVER, P. (1987): Romantic Love conceptualized as an attachment process. *Journal of Personality and Social Psychology* 52, 511-22.
- MAIN, M. & GOLDWYN, R. (1984): Predicting rejection of her infant from mothers representation of her own experience: Implications for the abused-abusing intergenerational cycle. *Child Abuse and Neglect* 8, 203-17.
- MAIN, M. & CASSIDY, J. (1988): Categories of Response to reunion with the parent at age six: Predictable from infant attachment classification and stable over one-month period. *Developmental Psychology* 24, 415-26.
- MAIN, M. & SOLOMON, J. (1990): Procedures for identifying infants as disorganized/disoriented during the Ainsworth Strange Situation. In: Greenberg, MT, Cicchetti, D & Cummings, M (eds.) *Attachment in the preschool years*. Chicago: Chicago University Press.